

РЯБЧУК О.С., здобувач
(Національний університет «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»)

УДК 343.54

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ПЕРЕДБАЧЕНИМ ст. 153 КК УКРАЇНИ

Виокремлено групи осіб, яким властива підвищена імовірність вчинення ними злочинів, передбачених ст. 153 КК України, визначено деякі заходи в межах індивідуального запобігання цим злочинам.

Ключові слова: індивідуальне запобігання; насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом; заходи переконання, допомоги, примусу.

Выделены отдельные группы лиц, котрым присуща повышенная возможность совершения ими преступлений, предусмотренных ст. 153 УК Украины, определены некоторые меры в рамках индивидуального предотвращения этих преступлений.

Ключевые слова: индивидуальное предупреждение; насильственное удовлетворение половой страсти противозаконным способом; меры убеждения, помощи, принуждения.

The separate groups of the persons, are selected among which there is a raised opportunity of fulfilment by them of crimes, which provided of items 153 for Criminal Code of Ukraine, the separate measures are determined within the framework of individual prevention of these crimes.

Key words: individual prevention; violent satisfaction of sexual passion by a unnatural way; measures of belief, help, compulsion.

Вироблення ефективних заходів запобігання є метою криминологічного дослідження будь-якого виду злочинів, в тому числі і передбачених ст. 153 КК України, оскільки вказані злочинні діяння характеризуються підвищеною суспільною небезпекою, особливо коли потерпілими є неповнолітні та малолітні особи.

Проблеми запобігання злочинності, в тому числі і статевих злочинів, розглядали в своїх роботах такі вчені, як Ю.М. Антонян, І.О. Бабюк, В.В. Голіна, Б.Л. Гульман, І.М. Даньшин, О.М. Джу́жа, А.П. Закалюк, С.С. Косенко, О.Г. Кальман, В.М. Кудрявцев, А.С. Лукаш, С.Ю. Лукашевич, О.В. Старков, А.А. Ткаченко, Б.М. Цуприк, А.П. Чуприков та інші.

Метою статті є виділення кола осіб, серед яких існує підвищена імовірність вчинення ними насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом, визначення окремих ефективних заходів у межах індивідуального запобігання таким злочинам.

Індивідуальне запобігання злочинам, передбаченим ст. 153 КК України, – різновид запобігання зазначеним злочинам щодо конкретної особи. Воно становить ту частину запобіжної діяльності, яка здійснюється на стадії, що передує виникненню злочинного наміру. Усунення небезпеки потенційного злочину – головне завдання індивідуального запобігання [3, с. 56].

Об'єктом індивідуального запобігання злочину є: поведінка та спосіб життя осіб із високою імовірністю вчинення злочину; соціальні елементи їх особистості, які виражають антисуспільну спрямованість; соціально значущі при формуванні і реалізації останньої деякі психофізичні особливості індивідів; несприятливі умови оточуючого таку особу середовища та життєвого укладу; інші довготривалі обставини, які визначають криминогенну ситуацію і полегшують вчинення злочину [3, с. 56].

Для визначення кола осіб, які потребують індивідуального запобігання, необхідно мати фактичні, правові та криминологічні підстави. Фактичні підстави такого запобігання – реальна поведінка особи, в якій закладений потенційний злочин. Правові підстави – це урегульованість індивідуального запобігання нормами права. Криминологічні підстави – це наявність певного рівня кількісно-якісних показників криминогенності особи, що дозволяє виділити з маси відповідної категорії осіб саме тих, від кого з високим ступенем імовірності слід очікувати вчинення злочину [3, с. 57].

Напрямами індивідуального запобігання злочинів є такі: переконання, надання допомоги, примус [3, с. 57].

До кола осіб, які характеризуються підвищеною імовірністю вчинення злочину, передбаченого ст. 153 КК України, належать: неповнолітні та повнолітні певного типу; особи, які раніше при-

тягалися до відповідальності за вчинення статевих злочинів; особи з психічними аномаліями.

Для виділення неповнолітньої особи як об'єкта індивідуального запобіжного впливу з метою недопущення вчинення нею в майбутньому злочинів, передбачених ст. 153 КК України, слід враховувати наявність таких факторів: діти походять із деморалізованої сім'ї, де батьки займаються низькокваліфікованою працею, а діти виховуються в умовах занедбання [4, с. 14]; антисуспільна поведінка та спосіб життя батьків, низький культурний рівень родини, алкоголізм батьків; вживання підлітком спиртних напоїв, наркотичних речовин; відсутність інтересу до навчання, праці, суспільного життя; ранній початок статевого життя, цинічне ставлення до сексуальних відносин, невпорядковане статеве життя; низький рівень загальної та сексуальної культури; спілкування з особами, які ведуть асоціальний спосіб життя, раніше судимими.

Суб'єктами здійснення індивідуального запобігання зазначеним злочинам щодо неповнолітніх є працівники служб у справах дітей, інших державних соціальних служб та державних органів, дільничні інспектори, працівники кримінальної міліції у справах дітей; батьки та інші члени родини, вчителі, викладачі, вихователі, медичні працівники.

Для успішної роботи з профілактики правопорушень серед неповнолітніх і надання їм допомоги в адаптації до соціуму необхідною є, перш за все, координація діяльності міліції, школи, громадських та інших організацій, які на сьогодні займаються проблемами дітей і працюють практично ізольовано один від одного [7, с. 177].

Заходи переконання, які застосовуються до неповнолітніх, – це профілактичні бесіди, котрі повинні проводитися дільничними інспекторами, працівниками міліції, вчителями, викладачами, вихователями, батьками і є спрямованими на: усвідомлення підлітком протиправності, аморальності його поведінки, її можливих негативних наслідків, виникнення бажання отримати освіту, спеціальність, роботу; зміну спрощеного, примітивного ставлення до статевих відносин; виникнення бажання створити сім'ю; сумлінне ставлення до виконання своїх обов'язків на навчанні і роботі; невживання спиртних напоїв; підвищення інтересу до суспільно корисних захоплень (спорт, музика, техніка, колекціонування); розрив зв'язків з антисуспільним середовищем; прослуховування лекцій з правознавства, культурології, етики, з питань статевих відносин, доведення кримінологічної інформації.

До заходів допомоги зазначеній категорії осіб належать: влаштування безпритульних неповнолітніх осіб до дитячих будинків; працевлаштування; надання житла; поліпшення побутових умов; надання можливості закінчити або здійснювати навчання; залучення до суспільно корисних захоплень; надання психологічної та медичної допомоги.

Як заходи примусу, що застосовуються до окреслених осіб, можна назвати такі: постановку неповнолітніх осіб на облік в органах внутрішніх справ; розміщення до приймальників-розподільників; застосування адміністративних стягнень.

Повнолітні особи, які з високою ймовірністю можуть стати суб'єктами злочинів, передбачених ст. 153 КК України, мають бути об'єктами індивідуального запобіжного впливу за наявності таких факторів: безробіття; асоціальний спосіб життя; заняття низько кваліфікованими видами діяльності; несумлінне ставлення до виконання обов'язків на роботі; негативні характеристики за місцем роботи та проживання; невиконання обов'язків з виховання дітей; відомості щодо застосування насильства в сім'ї та щодо інших осіб; порушення громадського порядку; знаходження на обліку у лікаря-нарколога; низький освітній і культурний рівень; алкоголізм; небажання особи вести суспільно корисний спосіб життя; зв'язок із особами, які ведуть злочинний спосіб життя.

Для осіб, раніше судимих за вчинення статевих та інших насильницьких злочинів, після звільнення з місць позбавлення волі, характерною є наявність низки факторів, що свідчать про високу ймовірність вчинення ними злочинів, передбачених ст. 153 КК України. Наприклад, труднощі соціальної та психологічної адаптації; розрив сімейних та інших соціальних зв'язків; небажання ставати на шлях виправлення; складнощі з працевлаштуванням, отриманням житла; відновлення колишніх кримінальних зв'язків, повернення до кримінального середовища.

Індивідуальне запобігання злочинам, передбаченим ст. 153 КК України, серед даної категорії осіб характеризується підвищеною складністю, оскільки суб'єкти запобіжної діяльності в цьому випадку мають справу з особами зі стійкою асоціальною настановою, яка після відбування покарання у багатьох з них не зменшилась, а навіть підсилилась, в умовах місць позбав-

лення волі особи опанували певними знаннями та навичками кримінальної поведінки, засвоїли норми кримінальної субкультури, багато з них не бажають ставати на шлях виправлення, а прагнуть повернутись до злочинного способу життя.

Суб'єктами здійснення індивідуального запобіжного впливу серед осіб, які відбували покарання за вчинення статевих або інших насильницьких злочинів, є дільничні інспектори та інші працівники органів внутрішніх справ; громадяни, що безпосередньо контактують із зазначеними особами (сусіди, колеги по роботі), які можуть у разі необхідності повідомляти про негативну поведінку таких осіб; працівники державних органів і соціальних служб, медичні працівники, керівники підприємств, установ, організацій.

Заходами переконання щодо названих осіб є бесіди, які здійснюються суб'єктами профілактичної діяльності і спрямовані на: пропаганду суспільно корисного способу життя; виникнення бажання стати на шлях виправлення; протидію кримінальній субкультури, орієнтацію на загальносоціальні цінності, на створення родини; заняття суспільно корисною працею; отримання освіти або підвищення кваліфікації; сумлінне ставлення до виконання своїх службових та інших соціальних обов'язків; невживання спиртних напоїв, наркотичних речовин; підвищення інтересу до суспільно корисних захоплень; участь у культурному, політичному житті суспільства; розрив зв'язків із кримінальним середовищем; звернення до лікаря в разі хвороби на алкоголізм або наркоманію, статеві розлади; доведення до відома цих осіб криминологічної інформації.

До заходів допомоги особам, звільненим із місць позбавлення волі, відносять: працевлаштування; навчання новим професіям; соціальну допомогу; лікування. Потрібні мережа адаптаційних центрів і гуртожитків для допомоги тим, хто після звільнення не має житла, спеціальна державна служба патронажу, а також благодійні громадські організації для сприяння колишнім в'язням у трудовому та побутовому влаштуванні [6, с. 13].

Серед заходів примусу стосовно цієї групи можна назвати: примусове лікування від алкогольної або наркотичної залежності; адміністративний арешт і адміністративне затримання, штраф, адміністративний нагляд, улаштування до приймальників-розподільників.

Іншою групою осіб, які є об'єктом індивідуального запобігання злочинам, передбаченим ст. 153 КК України, є особи, які мають психічні відхилення, страждають на статеві розлади. Наявність у особи психічної хвороби чи статевих розладів ще не означає, що така особа обов'язково має вчинити статевий злочин, оскільки вчиненню злочину сприяє не сама хвороба, а негативні риси особистості, які формуються під її впливом, а також низка інших факторів, що взаємодіють із зазначеними. Проте не можна залишати поза увагою зазначених осіб, оскільки імовірність вчинення ними злочинів, передбачених ст. 153 КК України, все ж таки існує. Ця ймовірність обумовлена, крім наявності психічних аномалій, деякими іншими факторами: складнощами працевлаштування і соціальної реабілітації; негативним впливом аномалій психіки і статевих розладів на сімейне життя, статурольові відносини; формуванням під впливом психічних відхилень та статевих розладів негативних рис особистості; зловживанням спиртними напоями; небажанням лікуватися; неусвідомленням особою наявності у неї хвороби.

Переходячи до розгляду питань запобігання протиправній діяльності осіб з психічними аномаліями та психічними захворюваннями, слід зазначити, що запобігання як таке можливе лише за наявності налагодженої системи взаємодії між відповідними державними органами [2, с. 43]. Суб'єктами індивідуального запобігання злочинам, передбаченим ст. 153 КК України, є лікарі, працівники медичних закладів, де вищеназвані особи проходять лікування, члени родини, громадяни, які контактують з ними, працівники соціальних служб. Дуже важливим етапом запобігання серед осіб з психічними аномаліями та статевими розладами є діяльність із виявлення і постановки на облік зазначених осіб. Цей обов'язок покладено на заклади охорони здоров'я. Однак при співпраці з органами Міністерства внутрішніх справ ця робота була б ефективнішою, оскільки до вказаних органів надходить інформація про протиправну поведінку зазначених осіб. Обов'язковим є здійснення контролю за такими особами після виписки їх із місць проходження лікування [5, с. 79].

Заходами переконання щодо цих осіб є бесіди, які проводяться суб'єктами запобіжного впливу, про необхідність проходження лікування; звернення за допомогою до спеціаліста в разі необхідності; можливість налагодження і встановлення соціальних зв'язків, ведення суспільно корисного способу життя; подолання почуття неповноцінності; прагнення знайти заняття в житті, яке б допомогло самовиразитись таким особам; про можливість і засоби задоволення статевих потреб легальним шляхом.

До заходів допомоги зазначеним особам належать: працевлаштування; створення лікувально-виробничих дільниць; надання житла; соціальна допомога; створення центрів соціальної реабілітації; покращення умов у закладах проходження лікування; заходи щодо зменшення деградації, надання можливості розкрити себе в різних сферах суспільної діяльності; застосування заходів допомоги поза межами лікувальних установ працівниками соціальних служб; допомога психіатру чи сексологу у виконанні його рекомендацій з боку членів родини; звернення за допомогою до спеціаліста в разі виявлення психічних чи сексологічних розладів у неповнолітніх їх батьками та іншими родичами; звернення до спеціаліста, отримання консультацій сексолога сумісно членами подружжя в разі наявності сексуальних розладів у одного з них; зміна характеру праці згідно з психіатричними показниками; навчання в спеціальних навчальних закладах неповнолітніх осіб з психічними аномаліями; організація дозвілля.

При порушеннях сексуального здоров'я в залежності від етіологічних та патогенетичних факторів і їх виникнення в тому чи іншому ступені застосовуються заходи психотерапії, психотерапевтичної корекції, психологічної корекції. Психотерапія – це лікувальний вплив на психіку і через психіку – на організм хворого, проводиться тільки лікарем. Психотерапевтична корекція – це лікувальний психологічний вплив, спрямований на виправлення невідповідності чи ліквідацію дезадаптації хворого, які первинно або вторинно відображаються на стані психічного здоров'я. Вона спрямовується на нівелювання неадекватних рис характеру, неправильних форм сексуальної поведінки (статерольової і психосексуальної орієнтації). Проводиться лікарем-психотерапевтом чи сексопатологом або медичним психологом. Психологічна корекція – це психологічний вплив, спрямований на здорову особу з метою підвищення рівня її адаптації [1, с. 172-173].

Щодо цієї групи застосовують такі заходи примусу, як адміністративний арешт і адміністративне затримання, а в разі, якщо психічні аномалії викликані хворобою на алкоголізм і наркоманію, – примусове лікування; постановка на облік; встановлення періодичності психологічного чи сексологічного оглядів після проходження лікування або в період лікування поза межами медичних установ.

Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом є специфічним видом злочинності, велику роль при вчиненні таких злочинів відіграють сексологічні, морально-психологічні, психічні риси злочинців, які є суто індивідуальними для кожної особи. Тому ефективним напрямком запобігання злочинам, передбаченим ст. 153 КК України, є індивідуальне запобігання, оскільки при його здійсненні можливе урахування індивідуальних рис та особливостей, притаманних кожній конкретній особі, а також вибір більш ефективних засобів впливу.

Список використаної літератури:

1. Бабюк І.А., Табачников С.И., Седнев В.В. та ін. Кримінальна сексологія / Под общ. ред. проф. І.А. Бабюка. – К., 2003.
2. Книга М.М., Лень В.В. Питання виявлення і лікування осіб з психічними аномаліями (соціально-правовий аспект) // Влада. Людина. Закон. – 2005. – № 6. – С. 42-47.
3. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: Підруч / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; За заг. ред. В.В. Голіни. – 2-е вид. перероб. і доп. – Х., 2009.
4. Ларченко М.О. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, винного у статевому злочині: Автореф. ... канд. юрид. наук. – К., 2009.
5. Лень В., Книга М. Проблеми запобігання злочинній діяльності осіб з психічними відхиленнями та хронічними психічними захворюваннями // Юридична Україна. – 2006. – № 4. – С. 77-81.
6. Литвак О. Про профілактику злочинності // Право України. – 1997. – № 11. – С. 11-14.
7. Лукаш А.С. Згвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та попередження: Монограф. / За ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Голіни. – Х., 2008.

Надійшла до редакції 26.01.2011

